

A világnézet-nevelésről

Az összeomlással vége lett annak az optimizmusnak, mely a múlt század végén eltöltötte a lelkeket, mely minden emberben a korlátlan lehetőségek forrását látta, amely bizott az emberben, sőt talán csakis az emberben, s aki előre megállapított egyensúlyban viszi a világot a kultura és civilizáció útján, s akinek csupán a szabadság kell, hogy bebizonyítsa: az Isten képmására van teremtve. Ennek az eszmének uralma alatt annyira elanyagiasodott a világ, hogy nagy földhözragadottságukban már a háboru előtt egyre többekben nőtt a kétely, valóban az emberiség aranykorában élünk-e s vajjon az egyén felszabadításával nem feledkeztünk-e meg magáról az emberről?

Azóta lázas nyugtalanság az életünk, váratlan fordulatokban bővelkedő gazdasági és szellemi válságokkal küzdünk. Ezt az állapotot mindenki átmenetnek tekinti, amely után egy jobb, szebb jövődőt vár, remél, sőt követel. Nem ide tartozik annak megállapítása, hogy ezt a válságot a világháboru okozta-e vagy már maga a világháboru is csak eredménye volt egy már előbb megindult bomlási folyamatnak, szellemi áramlatnak, lelki válságnak, mely a világot hatalmába kerítette. Mindenesetre erre mutat az, hogy a háboru után ugyanazon erők és eszmék érvényesülnek s ugyanazon szellemi áramlatok működnek tovább, melyek már a háboru előtt megindultak: mint a racionalizálás, a szociális eszme térfoglalása, a szövetkezés és szolidaritásra való törekvés, a nacionalizmus és a világgazdaságnak racionális alapon való rendezése.

A gazdasági válság azután magával hozta az *értékelés változását*, amikor a materiális értékek lettek uralkodóvá, így az ideális javak mindjobban háttérbe szorultak. Bekövetkezett, amit *Nietzsche* már jóval a háboru előtt indított meg és megjósolt: az értékek átértékelése, de nem az általa megkívánt irányban, az »emberfeletti ember«, hanem ez a folyamat inkább a *nyájember* felé orientálódott. Az értékelés relatív lett, s az értékmérő pedig változó. A relativizmus azután megingatta a világnézet szilárd alapjait s ingadozóvá tette az embert. (Az emberek különböző értékeket helyeztek az első helyre legfőbb értéként s így nemcsak a világnézetnélküliek szaporodtak el, hanem a sokféle és a változó világnézetűek is.)

Ez a küzdelem azóta is tart egyre veszedelmesebben. E küzdelem fegyvere a toll, szó, olykor erőszak lett. E páratlan küzdelme az új művelődési korszak vezérlő eszméinek tisztázásáért azt mutatja, mennyire győtrő és kínzó egy-egy nemzedékre a világnézet és életszemlélet

egységének hiánya. De mutatja azt is, ha megbomlik az egyedül helyes értékrangsor, mennyire bizonytalan lesz minden tájékozódás, a célok és utak megtalálása. A zavarok idején mindenki okosabb, bölcsőbb akar lenni másoknál és a tömeg az új kivezető utak keresésében lázasan figyel minden avatatlan, nagyképű szóra.

A mai élet gyötrő világnézetek, életszemléletek harcai nyíltan vagy leplezetlenül megtalálhatók a *pedagógiai felfogások* rengetegében is. Összeütközni látjuk az egyéni és a közösségi nevelés kérdését, illetve ezek gyakorlati mérték arányának problémáját; harcot vívnak egymással az egyetemes emberi és a népi, a faji és nemzeti művelődés igényei; az egyik nevelő a régi értelmi és fogalmi utakon jár továbbra is, a másik már a gyermeki érzületnek és kedélyvilágnak titkos zárait is szeretné felpattantani, a harmadik pedig a jellemképzés akarati oldalán keresi a célhoz vezető legjobb és legeredményesebb utakat. Vannak, akik mindent a tanuló magamunkájával akarnak elérni, mások az élmények síkjára tolják át tevékenységüket, ismét mások egyszerűen a maguk felfogása, életszemlélete és tekintélye alá szeretnék gyűrni mindent. Mit mutat e lázas mozgalom? Azt, hogy e kavargó, nyüzsgő nevelői munkásságnak háttérében is valójában világnézetek és életszemléletek vívják a maguk harcát. Ez teszi számunkra szükségessé, hogy e vajdó korban tisztázzunk egyes pedagógiai elveket, mert csak a célok és módok helyes felismerése és alkalmazása útján fakadhat ifjuságunk lelkében új és erős magyar szellemi és lelki élet.

A nevelőnek látnia kell az eszmék kavargását, de látnia kell azt a magasabb célt is, melyet nemzetnevelésnek nevezünk. Nagy segítségünkre vannak ebben a tájékozódásban az örök és változatlan eszmék, amelyek mint állócsillagok utbaigazítanak. Az eszmék halhatatlanok, mivel a dolgok lényegét tartalmazzák, megvalósulásuk azonban új és új formában jelentkezik. A nevelőnek éppen azokat a folyton változó új formákat és utakat kell felkutatni és megmutatni a tanulóknak, amely azokon át a magasabbrendű lelki élet, az eszmék megvalósulása felé vezet.

Aki nevelésre vállalkozik, annak teljes egészében át kell éreznie azt az igazságot, hogy lelki életet irányítani, formálni csak lélekből és lélekkel lehet. A nevelés tehát lelki munka, amelyet csak lélekkel végezhet az ember.

Mivel az is régen köztudomású, hogy mindenki csak olyanná nevelhet, amilyen ő maga, nem lehet közömbös, hogy a világnézetek és életszemléletek e harcában milyen világnézetet vall magáénak a nevelő s milyen életszemlélete. Ezzel áll, vagy bukik nemzetnevelésünk.

A világnézet és életfelfogás irányadó és döntő hatása az ember magatartására nézve. Ettől függ, miként fogjuk fel életfeladatainkat s hogyan akarjuk azokat megvalósítani. Nálunk, nevelőknél ettől függ az, hogyan fogjuk föl a nevelést s hogy milyen világnézetet és életszemléletet akarunk adni a jövő nemzedéknek.

Mi a világnézet s mi az életszemlélet?

Nem térhetek ki ennek filozófiai fejtegetésébe, elfogadom a neveléstudomány állásfoglalását, amely szerint világnézet az a kép, melyet magunknak a világegyetem szerkezetéről, s benne az emberi életről kialakítunk. Felelet ez az élet legnagyobb kérdéseire. Honnan jövünk? Hogyan jött létre minden, ami van? S miért jött létre? Mi a mi célunk? Honnan jöttünk, mi a célunk a földön, hová megyünk? Miért kell küzdenünk, s mit kell akarnunk?

Ezek életünk legnagyobb kérdései s ha ezekről a tudományt akarjuk megkérdezni, csak töredékes választ kapunk. Megnyugtató választ egyedül a hit adhat rájuk.

A világnézet elsősorban világkép, mely a tudomány adalékain épül föl. De egyuttal világmagyarázat is, amely azonban már meghaladja rendesen a pozitív ismereteket: metafizika, de nem a képzelet szabad csapongásán, hanem a pozitív tényeken elinduló, s e tények utmutatása mellett a természeti tényeknek *továbbgondolásán* alapszik.

Ha mindezeket vonatkozásba hozzuk a saját életünkkel, s a tényeket az emberi élet szempontjából értékeljük, akkor jutunk el az életszemlélethez, életfelfogáshoz.

Röviden a világnézet objektív világkép, az életfelfogás, életszemlélet szubjektív iránya az életben való tájékozódásnak.

Világnézetünkől függ az az életfelfogás, mely szerint életünket berendezzük. Ebből és életszemléletünkéből következik az a mód is, ahogyan életfeladatainkat megoldani akarjuk. A világnézettel és életszemlélettel van kapcsolatban emberi állásfoglalásunk a világgal szemben, vagyis az a beállítás, melyet az étellel s az emberekkel szemben tanúsítunk.

Minden ember élete bizonyos életsikon mozog, ha ez nem is tűnik fel az első pillanatra. Egyiknek alacsonyabb, másiknak magasabb az életszintje. De minden cselekvése azon sikra szorítkozik, amely életeszményből élete táplálkozik.

Az emberek nagyrésze az anyagi világban keresi boldogulását, hiszen mindenkit rákényszerít az élet, hogy anyagi kérdésekkel foglalkozzunk. Mégis nem minden ember elégszik meg ezzel az életformával. Az élet boldogságot követel. Hol találjuk az örömet? Legközvetlenebbül az élet

anyagi, nem ritkán szennyves élvezeteiben. Ez a »tömegember« és a kisgyermek életszínvonala.

Vannak azonban felsőbb javakat keresők és felsőbb javakért dogmozók is. Ezek elhagyják az anyagot s vagy annak szépségeiben, vagy valamilyen igazságban, annak keresésében oldják fel életüket. Előbbihez tartoznak a művészek, utóbbiakhoz a tudósok, a tudományos igazságoknak, azok kutatásának élők. Mindkettő megegyezik abban, hogy jót akar, nemes törekvés hatja át lelkét. Bizonyos, hogy életük az előző anyagi életet előlőhöz mértén felsőbbrendű, mert az anyagi élet, illetve a külső harmónia élvezése mellett a dolgok belső viszonylatának, rejtett igazságainak megismerésére és ezen alapuló kultúrértékekre törnek, s ezen alapon egy felsőbb életsíkot építenek fel. De mégis azt kell mondanunk e két magasabb életszínvonalra is, hogy bizonyos fokig egyoldalú mindkettő, mert nem elégíti ki a lélek minden irányu szükségletét.

Az élet annál elmélyedőbb, minél inkább fordul a belső élet felé. A lélek mélyén erkölcsi alaptételek állanak. Ezek pedig irányítják és lendítik az életet. Társadalmi megítélésben, jogi, politikai viszonylatokban is az erkölcs mértékével mérnek, legalább is azzal kellene mérni. A modern irodalomban ugyan sok guny éri az erkölcs törvényei szerint élő embert, de még ezek a támadások is »társadalmi félszagségek« címén nyulnak a kérdéshez. Ha nem is érvényesül minden cselekedetben, de teljes belsőséggel minden tettet átjár. Az sem állítható, hogy korhangulatszülte ítéleten alapul. Minden kort átjár, minden időben érvényesül. Gyakorlati megnyilvánulásában nagy kötelezettségeket ismer önmagával, embertársaival, hazájával szemben. Mindenki jogait tiszteli, érdekeit előmozdítja. Az önzés nem áll mindenek felett. Az ösztönös világ szét-húzása, szétesése helyett erőt, összefogást akar. Belső harmóniát azon titokzatos törvények szerint, amelyek a lélek mélyén gyökereznek. Ehhez a természetes életsíkhhoz szorosan hozzátartozik a fajnak, a hazának szeretete, amely érzés erősen belekapcsolódik az erkölcsi életfelfogásba. Lendítő ereje gyakran akkora, hogy a legnagyobb önfeláldozásra és a legkeményebb lemondásra képesít. De még ez sem a legteljesebb, a legfelsőbb életszínvonal. A legfelsőbb és az élet minden igényét kielégítő és összhangba foglaló életsík a vallásos élet síkja. Csak az él egész életet, aki a lélek minden igényét kielégíti.

Az a kérdés, élík-e ezt az emberek? Talán kevesen, de mégis minden kornak bölcselője ezen az alapon gondolkodik. Goethe szerint minden nagy gondolat mélyén vallás lappang. Igaza van. Anaximandros, Heracleites,

Parmenidés életelveket keresnek (levegő, víz, tűz), de e nevek csak jelképek s mögöttük az a gondolat rejtőzik, hogy van valami felsőbbrendű valóság, amelyből, vagy akiből minden kiindul.

Minden ember egyik vagy másik életsíkon mozog. De nem olyan formán, mintha ezek az életszínvonalak teljesen el volnának szigetelve, a legtöbb esetben össze-vissza keverednek. Szellemi életet élni anélkül, hogy a természetfeletti életből ne merítsünk, maajd nem lehetetlen. A szépet, jót és igazat kívánni természetfeletti élet nélkül is lehet, de teremteni, alkotni csak a végtelenbe való kapcsolódással lehet. A legnagyobb művészek gondolataikat, tárgyukat a végtelenből merítik. A legnagyobb szellemek a tudás végét az Istenben keresik és találják. Pauler mondja, hogy a transzcendens kitekintés, a teljes, az érzéki világban nem valósítható meg, örök élet után való szüntelen vágyódás pedig, ha reflektív hajlammal párosul, elkerülhetetlenül a bölcselkedés felé tereli a művészt.

Magyar fellámadás

Aradi sáncárok,
Benne vér szivárog,
Ha leszáll az este;
Megmozdul a mélyben,
Sötét siri éjben
Vértanuink teste.

Sötétség hullt rájuk,
Még szent bitófájuk
Oszlopa is lázad:
Öklük összeszorult:
Sirjukra ráborult
Megint a gyalázat...

Távolról mennydörög...
Knezics, Aulich, Török,
Pöltenberg, Nagy Sándor
Nem nyughatnak békén:
Főnt az örök égen
Haragos fény lángol.

Magyar vértanuknak
Teleme nem nyughat,
Mint oláh rög rabja.
Sirból kél szabadon:
Főlsüt még Aradon
Az igazság napja!

Jászai Horváth Elemér.